

NÉPI GYÓGYÁSZAT ÉS MAI TERMÉSZETES GYÓGYMÓDOK EGY FELVIDÉKI FALUBAN

A népi gyógyászat évezredek óta keresztül felhalmozott természetismeretre, tudásra támaszkodik. Összefügg a szokással, hagyománnyal, magatartás rendszerrel,¹ ugyanakkor misztikus-babonás elemeivel a népi hitvilágnak is része.² E tudásnak a legfőbb hordozói egykor a falvak közösségeiből kikerülő gyógyító specialisták, az egyszerű falusi emberek voltak.³ Nemzedékeken átörökölt tapasztalataikra, megfigyeléseikre építve a betegségek legkülönbözőbb fajtáit kezelték orvos nélkül.

Mára ez a tudás populárisává vált a társadalom minden szintjén. Ez nem véletlen, hiszen napjainkban a médiában megannyi fórumon köszönnek vissza az egészségmegőrző tippek. Újra megjelentek a hagyományos, természetes gyógy módok, teret hódít az alternatív gyógyászat. Ennek köszönhetően sokak figyelme fordul egy egészségtudatosabb, természetközelibb életmódra. Az orvostudomány sem hagyja figyelmen kívül a természetes anyagok gyógyerejének fontosságát és a gyógynövények kémiai hatóanyagainak vizsgálatával a gyógyszeripar is törekszik arra, hogy hasznosuljon ez a tudás.

Amikor a népi gyógyászat témaköréből választottam kutatási témát, főként e hagyományos tudásanyag 21. századi továbbélése, illetve „újrahasznosítása” érdekelt. 2015-ben megkezdett terepmunkám kutatási helyszínéként a Kisalföldön (mai Szlovákia) található Béla települést választottam. A helyszín kiválasztásában az motivált, hogy szülőfalumról van szó, így sok szempontból ismert közegben tudtam gyűjteni. Az is fontos volt, hogy a falut nem lakják sokan, így megvalósítható volt egy egész települést lefedő kutatás, hiszen gyakorlatilag sikerült szinte minden felnőtt lakossal interjút készítenem. További motiváció volt számomra, hogy a Felvidék eléggé elhanyagolt a népgyógyászati kutatásokat illetően, így egy új, eddig szinte teljesen feltáratlan területet tudtam vizsgálni.

A kutatás során érdeklődtem az új alternatív, valamint a régi hagyományos gyógyászat formáiról, használatáról, gyógyító ételek alkalmazásáról, szentelményekkel való gyógyításról, bűcsújáráshelyek csodás gyógyulásairól, pszichoszomatikáról, a lakosok egészséggel szembeni magatartásáról, hogy képet kapjak szülőfalum egykori gyógyító hagyományairól, valamint a településen ma alkalmazott természetes gyógymódokról is. Fontos kérdés volt számomra, hogy

1 HOPPÁL 1990. 693.

2 HOPPÁL 1990. 693.

3 VASAS 2009. 16.

Bélán milyen arányban vannak jelen az újabb, és a régebbi gyógymódok, valamint, hogy hogyan élnek ezek egymás mellett? Érdekel az is, hogy mennyire és milyen módon tört be az említett faluba az alternatív gyógyászat?

Kutatásom célja az volt, hogy összehasonlítást végezzek szülőfalum hagyományos és mai gyógyítói gyakorlata között. Az összegyűjtött adatokat egyenlőre – jelen dolgozatban is – leíró jelleggel foglaltam össze. Erre épül majd a későbbiekben egy átfogóbb, elemző kutatás, ahol szülőfalum hagyományos gyógyítói gyakorlatának változásvizsgálata, és a modern alternatív gyógyászati eljárások megjelenése áll majd a középpontban.

A TELEPÜLÉS BEMUTATÁSA

Béla község a Kisalföldön (mai Szlovákia) belül a Vág és Garam folyók között terül el, és ezzel a névvel is illetik e vidéket. Ennek a területnek nincs egységes népi kultúrája, a Vág folyó sem alkot kulturális határt. Olyan területtel van tehát dolgunk, amelynek sem a földrajztudósok, sem a lakosság külön nevet nem adott, és kultúrája is átmeneti jellegű.⁴

Az első írásos emlék 1138-ból említi a falut, ezzel Szlovákia legöregebb települései között van számon tartva. A vidéken 1138-ban II. Béla uralkodott. A török időkben a település nagyon megrongálódott és a lakosság innen elmenekült. A törökök kivonulását követően a falu ismét új életre kelt. Béla falva 1732-ben Tersztyánszky József tulajdonaként volt számon tartva, aki Esztergom alispánja volt. Az itteni lakosság 1755-ben elérte a 348 lakost, valamint ekkor már iskola is működött itt. Ezután 1770-ben Török András (Árva megye főispánja) tulajdona lett, akinek a nevéhez fűződik a templom és a kastély építése.

Az 1900-as években, a faluban 481 római katolikus vallású, magyar ajkú lakost számláltak. Az itt élők nagyrészt földműveléssel foglalkoztak, vagy a nagybirtokokon dolgoztak. 1945 után több szlovák nemzetiségűt is betelepítettek ide, azonban a faluban ma is kilencven százalékbán magyar ajkú közösség él.

A lakosok manapság az építőiparban, vagy a faluhoz közel lévő gyárakban dolgoznak. Működik itt énekcsoport is, kultúrprogramokat és társadalmi rendezvényeket az aprófalú számára a CSEMADOK szervezi. „Béla falu őrzi hagyományait, de nem azért, hogy skanzen váljon belőle, hanem azért, hogy éljen,” – fogalmazta meg a község polgármestere.⁵

⁴ LISZKA 2002. 232.

⁵ VARGA 2008. 44–49; 89; 60.

A NÉPI GYÓGYÁSZAT ELEMEI

Gyógyítók Bélán

A gyógyító személye a beteg számára fontos tényező, ugyanis közvetíti a gyógyulásba vetett hitet, mely nélkül nincs javulás. Az orvostalan paraszti társadalom kitermelte gyógyító specialistáit. Ezek jó kezű emberek voltak, találékonyságukkal kiváltak a tömegből. A specialistákon kívül gyógyítóként általában olyan asszonyok működtek, akikre férjük távollétében otthon rászakadt a háztartás, gyereknevelés, állatok gondozása, a gyerekek gyógyítása. Közülük az ügyesebbek bizonyos tapasztalatokra tettek szert, s így segíteni tudtak tágabb környezetükben is.⁶

Körülbelül az ötvenes évekig működtek az ország egész területén az úgynevezett parasztorvosok, tudós gyógyító emberek, kenőasszonyok, csontrakók, falusi foghúzóok stb. Bennük és képességeikben az egyszerűbb emberek feltétlenül hittek. Bízta népi gyógyítóikban már csak azért is, mert a közösség tagjaiból kerültek ki, értettek a nép nyelvén.⁷ Megegyezett szemléletük és magatartás rendjük. Grynaeus Tamás egyik írásában fogalmazta meg, hogy ez a megértés hiányzik ma az orvos és páciense kapcsolatából, ezért él olyan elevenen manapság is a hagyományos gyógyítói gyakorlat.⁸

A népi gyógyítók legtöbbször azokban a falvakban fordultak elő, ahol szegényebbek voltak az emberek. Ezenkívül meghatározó tényező volt a falu elszigeteltségének mértéke is.

Hatvan-hetven évvel ezelőtt a Bélához közel lévő Párkányban sem működtek még orvosok, – ahol egyébként ma a faluhoz legközelebb elhelyezkedő egészségügyi ellátás van – így a falusiak orvoshoz Kéméndre, Esztergomba, illetve Muzslára jártak lovaskocsival. Kisebb bajok esetén otthon maguk kezelték problémájukat, ahogy azt a következő interjú részletben is olvashatjuk: „*46-ban születtem, mi nekünk a falunkba orvosok nem voltak, úgy-hogy mink úgy nőttünk föl, hogy ha torkunk fáj, akkor sós - langyos vízzel gurguláztunk. Ha a légcsőnk fáj, vagy a mellkasunk, akkor mindig disznózsírra bekente olyan vékonyan, aztán gyócsot, [...] én vígkípp arra nem emlékszek, hogy orvos nálunk vót vagy mink vótunk.*”⁹

Egy másik adatközlő szerint: „*Fogorvos meg minden 10. faluba vót, borbély húzta a fogat, meg a sebeket is ő kötötte, ez nálunk is vót, neki vót a tinktúra, bekötötték a sebet.*”¹⁰

⁶ VASAS 2009. 44–45.

⁷ HOPPÁL 1990. 714.

⁸ GRYNAEUS 1998. 162.

⁹ Tamás Terézia (70)

¹⁰ Szalay Imre (73)

A faluban tevékenykedtek még csontraók és bábák is. Egy - kettőt név szerint is említettek a lakosok. Ilyen volt a Pöse néni és az Antal bácsi. Pöse néni bába volt, de a ficamokat is helyre tudta rakni. Antal bácsi pedig csontraóként működött. Adatközlőim elmesélték, hogy ha lábuk, vagy kezük megrándult, akkor a falusi csontraó a testrészt először vagy megköpködté, vagy zsírral bekente. Ezután kitapogatta a ficam helyét, s végül egy nagy rándítással pillanatokon belül helyre rakta a végtagot. Egyik adatközlő mesélt arról is, hogy a falunktól nem messze lévő Sárkány nevű faluban tevékenykedett egy javasasszony: „*Én arra emlékszek, hogy amikor én gyerek vótam, vót Sárkányon egy asszony » A sárkányi asszony« ilyen népi gyógyász. Még a bátyám volt beteg. Mikor kicsi volt olyan nehezen lélegzett, osztán, hogy anyám mondta, hogy eekőne vinni a sárkányi asszonyhó. Osztán, hogy a derekára kötötte úgy vitte,¹¹ és hogy valami gyógyszer vagy mit ajánlana. A sárkányi asszony azt mondta, hogy »Jó van lányom majd én segítek. Nincs annak a gyerekek semmi baja, de adok én neked füvet és azt főzzitek meg, a gyereket meg tegyíték...« – még azok a vessző kocsik vótak – ...»tedd bele a gyereket, az alá meg tedd azt a edínyt meg bele azt a gyógyszer azt a füvet, oszt az egész kocsit takard le.« Egyszer csak a bátyám olyan mélyeket kezdett lélegezni, és egyszer csak olyan hurut meg minden föltört belőle. Oszt a bátyámnak nem lett semmi baja, addig meg mindig olyan nehezen lélegzett, és utána émút. [...]és mikor betegek voltak mindig a emberek hozzá mentek. Ilyen füvesasszony vót.»¹²*

Meséltek az adatközlők olyan asszonyokról, férfiakról is a faluban, akik még egy öt-tíz éve éltek, értettek a füvekhez, járták az erdőt. Ők tanították, ismertették meg a gyógynövényekkel az érdeklődőbb falusiakat.

Mint láthattuk körülbelül hatvan-hetven éve még működtek Bélán és környékén a különböző gyógyító emberek: füvesasszonyok, csontraók, bábák. Működésüket azonban a szocialista rendszer kiszorította.¹³ Ezt a jelenséget az aprófaluban saját magam is tapasztaltam, ugyanis az idősebb és a fiatalabb korosztálytól a természetes gyógymódok nem álltak távol. A középkorúaknál viszont erősen megfigyelhető volt a kommunista rendszer hatása, és felfogása. Ennek ellenére a falusiak többsége nem tartja elvetendőnek az otthoni, természetes anyagokkal történő gyógyítást. Kisebb problémák esetén általában adatközlőim valamilyen egyszerű, otthon is megtalálható szerrel próbálták magukat meggyógyítani. Ma is legtöbbször akkor fordulnak orvoshoz, amikor már nagyobb a probléma. Amíg lehet, addig a természet adta lehetőségeket használják ki, szemben a szintetikus gyógyszerekkel.

11 A két falu 6,1 km távolságra van egymástól.

12 Pathó Erzsébet (90)

13 KOLTAY 2002. 169.

Rontó cselekvések, mint a betegség okozói Béla népi gyógyászatában

Régebben úgy hitték, hogy a betegség okozói valamilyen úgynevezett betegségdémonok vagy boszorkányok, de ezeknél fontosabbnak tarthatók a rontó cselekvések sokféle fajtái. A rontást végezheték tárgyak segítségével vagy, nézéssel (igézés-igízis), illetve szóval, átkozódással.¹⁴ A népi gyógyításban az „irracionalisnak” tartott gyógymódok közül legerősebben a szemmel verést tartották meg. Úgy tartották, hogy az tudott szemmel verni, akinek erős fekete szemöldöke van.¹⁵

Bélán is gyűjtöttem össze ehhez kapcsolódó adatokat, tehát itt is megfigyelhető, hogy milyen mélyen megmaradt ez a hagyomány. A faluban említették a piros színt igézés ellen, amelynek bajelhárító szerepe van. Elháríthatta a rontást az is, ha fordítva adták rá a gyermekre a trikót, vagy kifelé kinyalták a szemét. Igézés ellen egyfajta praktika volt, hogy bögrébe tettek vizet, és abba három égő fadarabot. Bélán ma is él olyan asszony, aki még most is csinál szenes vizet szemmel verés esetén.

Az analógiás gondolkodásmód is megjelent a település betegséggel, gyógyítással kapcsolatos elképzelései között. Ez tükröződik vissza a következő interjúban elmesélt cselekményben: *„Meg vót, hogy lányokká belementünk tóba, de tele vót piócává és a egyik lány terhes vót. Vót ott egy asszony, aki mondta, hogy rádobom a piócát, oszt az mondta neki, hogy ne dobd rám a piócát mer terhes vagyok, de rádobta, de odakapott, és mikor megszületett a kislánya, rendesen olyan a arcán mintha oda nyomták volna a piócát. Én saját magam is megníztem, télleg rajta vót. Eztet tudom, hogy nem szabad odanyúni puszta kézzee. Inkább zsebkendővee.”*¹⁶

A rontó cselekvések egyik legfőbb ellenszerei a ráolvasások voltak. Az első adatok ezekre a szövegekre a 15–16. századból adathatók. A boszorkányperek anyagában, és a 20. századi gyűjtésekben is láthatóvá válik, hogy ez a gyógyító hagyomány folyamatosan átvészelte az elmúlt évszázadok változásait. Talán éppen azért, mivel ezeket bárki nem ismerhette, csak a gyógyító specialisták.¹⁷ Csak a kezelés alkalmával lehetett kiejteni a különféle szövegeket, elmondásuk egyenértékű volt a gyógyítással.¹⁸ Általam kutatott faluban sajnos már nem sok adatot tudtam ezzel kapcsolatban felgyűjteni, viszont egy pár azért mégis akadt: *„Vót ilyen mondóka, hogy mondtuk „Árpa van a szemedbe” és vissza választót rá, hogy »Nem igaz«, és akkor egy párszor ezt így eemondtuk, és hogy attú émút.”*¹⁹

Ha pedig valaki szeplős volt, akkor a következő mondókát énekelték: *„Fecs-két látok, ragyát hányok, gyöngyszemeket hajigálok.”*²⁰ Volt még egy mondóka

14 HOPPÁL 1990. 707.

15 VAJKA 1987. 152.

16 Gajdos Ilonka (77)

17 Talán emiatt sem tudtam ehhez kapcsolódóan a kutatott településen adatot felgyűjteni.

18 HOPPÁL 1990. 711.

19 Sztranyák Katalin (67)

20 Kanozsai Erzsébet (68)

tyúkszemre is: „Tyúkszem, kijön az újhoid oda kell menni a kerítéshez, háromszor meg kell dörzsölni a földbe mezítláb, és télleg elmút. Az köllött mondani „újhoid újuljon, tyúkszem múltjon.”²¹

A ráolvasásnak a gyógyításban meg volt a maga funkciója annak ellenére, hogy manapság az irracionálisnak tartott gyógymódok tárgykörébe sorolják. Amíg a mondókat mondogatta a javasasszony, addig a beteg csak rá koncentrált, és megnyugodott. Így a gyógyító egyrészt könnyebben tudott betegével foglalkozni, másrészt lelkileg is ráhangolódott a gyógyításra, gyógyulásra.

Mindemellett fontos, hogy a gyógyításnak meghatározott helye és ideje volt. A házban a tűzhely és a küszöb volt a gyógyító cselekvések színhelye, átmenetet képeztek ezek a helyek a kinti és a belső világ között, ezért különösen alkalmasak voltak a varázslatok színteréül.²²

Ehhez hasonló funkciót töltöttek be Bélán a szoba sarkai. Néhány adatközlőm beszámolt arról, hogy otthon olykor-olykor szentelt vízzel meglocsolták ezeket a helyeket, hogy ne érje rontás illetve egyéb baj a családot. A gyógyító cselekmény időpontja is sokszor meghatározó volt. Így például a már említett, tyúkszemet gyógyító mondókat, újhoid idején kellett mondani.

GYÓGYÍTÓ TECHNIKÁK BÉLA NÉPI GYÓGYÁSZATÁBAN

Fizikai hatások

A fizikai hatásokhoz sorolható a meleg és a hideg gyógyító szerepe, fürdözések, gőzölés illetve masszírozás. Ezekre a gyógyító eljárásokra is volt adat szülőfalumban. Például meleg kenyérhéjat tettek a fájós derékra, vagy menstruáció, illetve felfázás esetén meleg téglára ültek, vagy felmelegített üveget tettek a hasra. A gőzölés gyógyító hatásával kapcsolatban is gyűjtöttem anyagot: felfázás esetén az egyik hölgy kannába tett cickafark teával gőzölte át beteg testrészét.

A meleg víz gyógyító hatásait használták más eljárásokban is. Például gyógynövényeket (citromfűvet, kakukkfűvet, mentát stb.) szórtak a fürdővízbe, és abban fürödtek, relaxáltak.

Fontos gyógyerőt tulajdonítottak a fürdőzésnek is.²³ Bélán is előszeretettel látogatták és látogatják ma is különböző operációk után a gyógyfürdőket, amelyek megtalálhatók Bajmócon, Gyúgyön, Nagymegyeren, Trencsénben, Martinban, Pöstyénben. Nagyon közkedvelt volt még a Pati fürdő, amelyet gyógyvize mellett iszapos gödre tett híressé. Ezzel az iszappal kengették magukat a faluból oda látogatók, mivel az iszap elmondásuk szerint jót tett a bőrnek.²⁴

21 Hugyivár Erzsébet (71)

22 HOPPÁL 1990. 712.

23 HOPPÁL 1990. 717.

24 HOPPÁL 1990. 717.

Hoppál Mihály vélekedése szerint a forró és a hideg víz gyógyító erejébe vetett bizalom nem véletlen, ugyanis felgyorsítja a vérkeringést, s ezáltal megkönnyíti a betegség, a felgyülemlett mérgek kiizzadását, kiürítését a szervezetből.

Külön csoportot alkotnak a mechanikai eljárásokon alapuló technikák. Ilyenek voltak a sebek kivágása, a kelések kiszúrása, masszírozás, így például adatközlőim elmondása szerint fejfájás esetén, a fejen kétoldalt lévő ütőeret kell masszírozni. Ezekhez a mechanikus gyógy módokhoz tehát sokszor nem kellett más csak a gyógyító kéz és akarat.²⁵

A következőkben olyan gyógy módokat fogok bemutatni, amelyekben valamely anyag felhasználásától remélték a gyógyulást.

KÜLÖNFÉLE ANYAGOKHOZ KAPCSOLÓDÓ GYÓGYMÓDOK BÉLA NÉPI GYÓGYÁSZATÁBAN

Emberi váladékok

A gyógyítás hitvilágában szinte mindenhol a földön mágikus erőt tulajdonítottak az emberi és állati eredetű váladékoknak, s ezeket gyógyszerként alkalmazták.²⁶ E váladékok sorából elsőként az emberi nyálat említeném. Erről általános vélekedés volt, hogy sebek fertőzésének megakadályozására szolgál. Adatközlőim a nyálat, mint gyógyító szert, szúnyogcsípés esetén ajánlották. Az emberi váladékok közül még a fülzsír került elő, mint gyógyító anyag kipállott száj esetén.

Vannak adataink továbbá az anyatej, valamint az emberi és állati ürülék felhasználásáról is. Sokszor alkalmazták a vizeletet is például, mint gyógyító szert.²⁷ Adatközlőim konkrét példaként hozták fel, azt az esetet, amikor az egyik lakosnak eltávolították a fél tüdejét, és az illető vizeletet ivott remélve, hogy ez majd segít neki rendbe jönni. A helyiek vélekedése szerint ez segített is neki felépülni a műtét után, még mindig él és egészséges. A faluban a vizeletet egyébként még nagyon sok mindenre felhasználták, így például sebeknél vagy alkoholmérgezés ellen. Ilyenkor a részeggel megittatták a vizeletet, illetve említették azt is, hogy hasfájás esetén úgynevezett „hugyos ruhát” borítottak a fájó testrészre. Beszámoltak arról is, hogy a szomszédos Muzslán – ahol annak idején sokan szenvedtek tüdőbetegségben – szintén gyógyítottak vizelettel. Az interjúk arra engednek következtetni, hogy a vizeletet a legtöbbször, mint gyulladáscsökkentő szert használták. A gyógyszer megválasztása, mint láthattuk nem csak a gondolkodást tükrözte, hanem a pillanatnyi lehetőségeket is.

25 HOPPÁL 1990. 718.

26 HOPPÁL 1990. 719.

27 VARGA 2002. 190.

Állati eredetű anyagok

Az állati eredetű anyagok – szemben a gyógynövényekkel – nagy többségben a mágikus eljárásoknál voltak használatosak, az állatok viselkedéséhez kapcsolódó asszociációk okán.²⁸

Az állati anyagokat bár a gyógynövényekhez képest jóval kisebb számban alkalmazták vidékünkön, mégis a betegségek széles skáláján felhasználták mind külsőleg, mind belsőleg. Ezek az anyagok egyébként is jelen voltak a mindennapos étrendben, így nem véletlen, hogy a gyógyításban is szerepet kaptak. Legtöbbször a tejtermékeket említették adatközlőim, mint állati eredetű gyógyító szert. Falumban forrázásnál égésnél, vagy egyéb sebekre használták a túró, tejfölt, aludttejet, emésztési problémára a kefirt, savót. A részeggel tejet itattak alkoholmérgezés ellen, az író pedig jó volt gyomorra.

A tejtermékek után széles körben alkalmazták még az állati eredetű zsiradékot is. A szakirodalomban is találhatunk erre adatot, így például nyúl-, medve-, sőt gémháját, borzzsírt.²⁹ Vérszegénység esetén említette adatközlőm a csukamájolajat, illetve ugyanezt ajánlották még csontokra is.

A borzzsír használatára szülőfalumban is találtam példát. Sokan tudják, hogy az idősebb korosztálynál gyermekkorban nagyon elterjedt volt a zsiros ruha alkalmazása lerakódott hurut esetén. A zsiros ruhát ráborították a mellkasra, majd erre száraz ruhát, vagy káposzta levelet tettek még, hogy az dunsztban legyen. Ez segítette a hurutot felszaggatni. Egyik huszonéves adatközlőm gyógyította ezzel a kislfiát gyógyszer helyett. Az ismert gyógymódon annyit változtatott, hogy disznózsír helyett borzzsírt használt. Elmondása szerint ez sokkal egészségesebb, mint a disznózsír, ugyanis a borz növényevő, és megeszik sok gyógynövényt is, ami hasznos. Ez az ötlete a helyi hagyományokból táplálkozik, falusiaktól halott a borzzsír jótékony hatásairól. A környékbeli pincéknél a vadászok gyakran ritkítják a borzállományt. Zsírját tőlük lehet beszerezni, illetve állítása szerint patikában is kapható. A borzzsírt, mint gyógyító szert Schram Ferenc is említi *Reformkori néprajzi gyűjtés Tolna megyéből* című cikkében: „*Házi gyógyszerek gyanánt szolgál a zsír; lúdzsír, nyúlzsír, borzzsír, disznózsír, szarvaszsír [...]*”.³⁰ Varga János is gyűjtött fel Kárpátalján ehhez kapcsolódóan adatot: „Tüdőbetegségre borz, sünn, kutya, kígyó zsírját, húsát kell fogyasztani.”³¹

Disznózsírt, birkafaggyút használtak borogatásra, masszírozásra, kenőcsök készítésére is.³² Így például falumban nagyon elterjedt és divatos lett az utóbbi egy-két évtizedben a disznózsír felhasználásával készített körömvirág krém. Egyik adatközlőm a következőképpen készíti el ezt a krémet: „*Egy marék apró-*

28 HOPPÁL – TÖRŐ 1975. 45.

29 HOPPÁL 1990. 720.

30 SCHRAM 196. 575.

31 VARGA 2002.

32 HOPPÁL 1990. 720.

ra vágott körömvirágot (virág, levél, szár is legyen benne) lábasba tesszük, fél margarinnal sűrűsítjük megpároljuk, lefedjük és félretesszük. Másnap megint tűzre tesszük, de már csak melegítjük, harmadnap is ugyanígy, de már teszünk hozzá egy kevés olajat is, hogy a krémünk puhább legyen. A kész krémet dobozokba öntjük, és hűtőbe lezárva tároljuk.”³³

A körömvirágkrém elkészítésére olyan adatot is hallottam, hogy a megfőzött virágot, a kocsonyáról leszedett zsírral keverték össze.

Még egy nagyon egyedi esetet, és egy ehhez kapcsolódó gyógymódot sikerült feljegyeznem. Egy adatközlőm a galambvért ajánlotta tyúkszemre, mivel fiatal korában nagyon sok kijött a kezén. Ezt a fajta gyógymódot úgy alkalmazta, hogy a vért rácsepegette a tyúkszemekre. Elmondása szerint azóta se jött ki egy sem. A gyógymódot az egyik munkatársa ajánlotta neki, aki otthon tartott galambokat. A galambvérrel történő gyógyítás szintén évszázados hagyományokra tekint vissza.³⁴

Tovább lépve az állati anyagok között, gyógyító eszközként használja az egyik hölgy csonttritkulás ellen a tojáshéj őrleményt. Ebből minden nap eszik egy kis kanállal. Az őrleményt egy ismerősétől kapta, aki majonéz gyárban dolgozik. Mint említette a gyárban rengeteg tojáshéj maradt fenn, amit ismerőse úgy hasznosított, hogy a fennmaradt héjakat haza vitte, és otthon nagyon finom porrá őrölte.

Fontos megemlíteni az állati gyógyító anyagok között még a mézet is, amely az élet számára nélkülözhetetlen vegyületeket tartalmaz. A méz gyógyító erejét az orvostudomány is elismerte, és gyógyhatásával egyre behatóbban foglalkoznak.³⁵

A mézen kívül számos egyéb, az ember számára kiváló gyógyhatású tápanyagot állítanak elő a méhek. Ilyen például a propolisz, melyet a népi gyógyászatban használtak légúti gyulladások, aranyér, hólyagok, tyúkszemek, ekcéma, rovarcsípés, vágás és mindenféle külső sebek esetén. Bélán az egyik szülő szokta légúti betegségben szenvedő kislányát gyógyítani propolisisszal, valamint a szert többen ajánlották még fejfájásra is.

A méhek által előállított termékeken túl maga a méhcsípés is használható a gyógyításban. Általában valamilyen fájó testrészben szokták alkalmazni ezt a módszert a fájdalom elmulasztására. Egyik adatközlőm maga is járt a faluban működő méhész házaspárhoz derékfájási problémái miatt. A méhcsípéssel való gyógyítás az utóbbi években ugyancsak nagy divat lett.

³³ Psenák Monika (53)

³⁴ Már egy 16. századi magyar orvos-gyógyszerési könyvben az Ars Medica-ban is feltűnik a galambvér, mint állati eredetű gyógyító anyag. Bővebben lásd: VÁJKA 1943. 257. Gunda Béla egy, a Medicusi és borbélyi mesterség című könyvről írott ismertetésében szintén említi a galambvért. A 16. században keletkezett mű a magyar népi orvoslás egy nagyon értékes forrása, nagyon sok archaikus és ritka gyógymódot mutat be. Ezek között található a galambvér is, mint hatásos szemgyógyító szer. GUNDA 1993. 697.

³⁵ VASAS 2009. 39–40.

Az állati eredetű szerek között is fontos gyógyító szer a nyál. Egyik adatközlőm szerint lábán lévő sebének gyógyulását házi kedvencének köszönheti. Elmondása szerint az állatok megérzik a betegséget, így neki is kinyalogatta, és begyógyította az állat a sebet.

Évszázadokon keresztül használták továbbá a piócat is – más néven nadályt – gyógyításra. Nyelvelméleinkben már a 13. századtól előfordul a *nadály* szó és a régi orvosi könyvekben, köztük Pápai Páriz *Pax Corporisa* is ajánlja használatát gyógyításra. Adatközlőim körében is nagyon elterjedt volt a pióca alkalmazása. Az öregebbek közül a legtöbben legalább egyszer kipróbálták életükben. Így például rossz vér esetén,³⁶ visszerekre, fájdalom csillapításra, magas vérnyomásra.

Ásványi és mesterséges anyagok

A népi gyógyászat elemei közé tartoznak bizonyos mesterséges anyagok is. Ezekhez nagyrészt patikában, illetve boltban hozzá lehet jutni. Mivel itt nem orvos által felírt receptekről van szó, ezért ezek a népi gyógyászat tárgykörébe sorolandók.

Bélán ilyen volt például a petróleum, amellyel gyógyították a torokgyíkot, vagy fájós mandulát pucolgatták petróleumba mártott libatollal. Begyulladt szemre a hipermangánt említették adatközlőim. Kölnit herpeszre, timsót borotválkozásnál, sós vizet gargalizálásra, szódabikarbónát gyomorrontásnál, svéd-cseppet rák ellen használtak. Továbbá egyik adatközlőm használta strumma ellen a Béres Cseppet, illetve apósánál megfigyelték, hogy amikor szedte a cseppeket, enyhültek epilepsziás panaszai.

Alkohollal való gyógyítás

Alkohol segítségével is nagyon sok mindent gyógyítanak a faluban. Ezzel fertőtlenítik a sebeket, gyulladásokat, fertőzéseket, továbbá mosogatják vele a visszereket. Sörrel öblítik a haját, hogy fényes legyen, illetve sört felmelegítve szokták alkalmazni a hangszálakra is.

Egyik adatközlőm említette menstruáció esetén a forraltbort, amely elősegíti a tisztulást. Továbbá ezt adták szülés után is az asszonynak, hogy erőre kapjon. A vörös bort ajánlották alacsony vérnyomásra, a pálinkát pedig magas vérnyomás ellen. Mint ahogy egyik adatközlőm is elmondja, sok féle – fajta alkohol szolgálja az egészség megőrzését: „*Nekem a nagyapám az soha nem ivott ilyen pálinkát, de a vörösbor az mindig ott vót. De olyan sűrű vót, oszt mondta nekem, gyere*

³⁶ A rossz vér jelentheti az alvadt vért, öreg vért, ilyennek tekintették például a menstruációs vért, illetve egyéb, betegségekből, sérülésekből származó alvadt, vagy öreg, beteg vért. A pióccal ezt az öreg vért szívatták ki, hogy a vér cserélődjön.

*fiam ezt idd meg, ez orvosság. Nagyanyám csinát dió likőrt, az ilyen ződ volt. Minden reggel megivott egy stampedlit, egészséges vót. Meg a gyalogbodzábu csinátak bort, és azt ajánlotta orvos is, hogy jó.*³⁷

Már a középkorban sem volt ismeretlen az alkohol, mint gyógyító szer. A szerzetesek készítették gyógyliköröket, gyógypálinkákat stb. Erős fertőtlenítő hatása miatt sok betegségnél gyakori gyógyító eszköz volt.

Gyógyítás szentelményekkel

„Szentelmények az egyház által alapított szent jelek, melyek a szentségekkel analóg módon lelki hatásokat jeleznek és érnek el az Egyház könyörgése folytán.”³⁸ A római katolikus egyház szentelményei a népi hitvilágban, mint mágikus tárgyak játszottak jelentős szerepet elsősorban a lakosság körében.³⁹ Elsőként a szentelt vizet említem, amivel a szoba sarkait szokták meghinteni, hogy elmúljon a betegség a háznál. További szentelmény a húsvéti szentelt barka, melyet Bélán elégettek, és annak a hamuját a fájós fogra tették. Arra is találtam adatot, hogy ezt a barkát torokfájás esetén lenyelik. Itt említeném még meg az imával, hittel való gyógyítást, melyre szintén tudtam adatot szerezni falumban: *„Most operátak szívre [...] rám adták a utolsó kenetet, de mégis a Jó Isten gondóta, tán még nem köllök oda. És látod, itt vagyok. Mondták is, hogy nem marad meg a testvér, de én annyit imádkoztam. Úgy imádkoztam: Istenem még maradjak meg, hogy még egy cseppet tudjam a templomot gondozni, és látod itt vagyok. Én ebbe hiszek. Miatyánkot meg a hiszek egyet szoktuk imádkozni, meg a Most segíts meg Mária. Este mikor síri csönd van, akkor mondom a rózsafüzért. Megköszönöm a Jóistennek, hogy megsegített.*”⁴⁰

A szentelmények gyógyító erejébe vetett hit az, ami segít olykor egy-egy betegség leküzdésében. A ráolvasások után ez a második olyan gyógymód, mely a legnagyobb hatást gyakorolta a beteg lélekre.

A búcsújáró helyek szerepe a népi gyógyászatban

„A búcsújáró helyek felkeresésének egyik oka – írja Bálint Sándor – abban rejlik, hogy az ember testi és lelki bajaiból felgyógyulást találjon.”⁴¹ A legtöbb búcsújáróhelyen áll valamilyen „szent kút” vagy gyógyforrás, amelyben megmosás a zarándokok fájós testrészeit, illetve vizét belsőleg is használják külön-

37 Ipolyi György (64)

38 BARTHA 2007. 946.

39 PÓCS 1981. 650.

40 Bajtek Ilonka (76)

41 BÁLINT 1994. 218.

féle betegségek esetén. Leggyakrabban szembetegséggel, béna végtagokkal, reumával, köszvénnel, gyógyíthatatlannak tartott betegségekkel érkeznek a betegek a búcsújárás helyekre.⁴² A szenthelyeket felkeresők úgy tartják, hogy a szentkút vize megtisztítja a lelket a bűnöktől, a testet pedig a rituális tisztálanságoktól, betegségektől. Bélán a falusiak két búcsújáróhelyet látogatnak: a Kürt határában lévő *ciglédi búcsújáróhelyet*, valamint Bényben a *bényi kutacs-kát*. Mindkét zarándokhelyen áll egy szentkút.

A ciglédi búcsújáróhely a 18. században már látogatott hely volt. Egy Mária jelenés vonzza ide minden pünkösdhétfőn a híveket. A kút vize elsősorban szembetegségeket gyógyít. „A hagyomány szerint egy helyi zsidó birtokos, akinek a földjeit ingoványossá tette a forrás vize, több alkalommal is be akarta tömetni a forrást, de az egyre tisztább lett. Ezután az eltömésére odahordott trágyát béreseivel széthordatta földjeire, mondván:» ha így van így van. Legyen akkor Szűz Mária kútja a tiszta, szennytelen. « Ezt követően a beteg felesége is meggyógyult.”⁴³

A másik nagyon fontos búcsújáróhely a környéken a Bény településen található *kutacska*. „A hagyomány szerint a szentkút vizét még maga Szent László fakasztotta kardjával. Később a kút közelében többször láttak Mária-jelenést. Egy helyi gazdag ember (a ciglédihez hasonlóan) többször is be akarta temetni, de állatai elpusztultak, a forrás meg mindegyre kiforrtta magát.”⁴⁴ A kútnál pünkösdhétfőn, Nagyboldogasszony (augusztus 15.) és Kisboldogasszony (szeptember 8.) napján tartanak búcsút.⁴⁵

Adatközlőim szintén beszámoltak a kutak gyógyító erejéről. Elmondásuk szerint a mai napig megmossák búcsújárás napokon a kút vizében fájó testrészüket, és a „gyógyító” vízből haza is szoktak vinni. A búcsújáróhelyek szerepe nem pusztán a testi „sebek”, betegségek gyógyulása miatt fontos, lelki feltöltődést is adnak.

Gyógynövények

A gyógynövények a természet „ingyen” gyógyforrásai. A modern orvostudomány tulajdonképpen a mai napig nem vált el a népi gyógyásztól, mivel a növények gyógyító hatását e tudományág is hasznosítja a korszerű gyógyszerek alapanyagaiként. Felhasználásuk népszerű még az illatiparban, valamint kivonataikat megtalálhatjuk a táplálékkiegészítőkben is. Bizonyos gyógynövények, amelyek

42 JUHÁSZ 2002. 143.

43 LISZKA 2002. 256–257.

44 LISZKA 2002. 256–257.

45 LISZKA 2002. 256–257.

beváltak, bekerültek az orvosi gyakorlatba is, ahonnan aztán tudományos értékeléssel gazdagodva vissza kerültek a népgyógyászatba.⁴⁶

A gyógynövények mai napig tartó használatát fenntartotta az a tény, hogy mindig kéznél voltak, valamint hogy hatásuk bizonyítható. A mindennapi sikeres használat után újra meg újra alkalmazták őket. Nem véletlen, hogy ily módon megőrződtek a gyógyító gyakorlatban.⁴⁷

A hagyományos, természetes gyógymódok között településünkön szintén a gyógynövények használata a legelterjedtebb. A faluban a legkedvesebb és a legtöbbet emlegetett gyógynövények közé tartozik – az általánosan ismert és széles körben alkalmazott – a csipke, hárs, csalán, kamilla, bodza, bojtorján. Ezeket főként tea formájában fogyasztják, illetve a hársat, kamillát, bodzát, csalánt fürdés céljából is. Egyik adatközlőm elmondása szerint, ez a fürdő jó *pacsírt*,⁴⁸ és bárányhimlő esetén is, mivel mérsékeli a viszketést.

A gyógynövényeket a faluszéli mezőkön, illetve saját kertjeikből gyűjtik össze a lakosok. Ehhez kapcsolódóan megfigyelhető divat jelenség lett az utóbbi években, hogy a kertekben kis házi fűszer illetve gyógynövényeseket alakítanak ki. Itt főként olyan fűszernövények vannak jelen, mint a kakukkfű, oregánó, illetve nem fűszernövény, de jelen van a menta, citromfű és a levendula. Ezeket nem csak ételek elkészítéséhez használják, hanem betegségek ellen is, tea formájában. A kakukkfű főleg köhögés csillapító hatásáról ismert, a citromfűvet és oregánót megfázásos betegségeknél szokták alkalmazni. A mentát májproblémákra is ajánlották, a levendulát pedig főleg nyugtató hatása miatt alkalmazzák. Téli időszakban – a levendula kivételével – ezeknek a növényeknek a szárított keverékét tea formájában, megfázás megelőzése vagy kezelése céljából használják.

Nyilvánvalóvá vált számomra az interjúkból az is, hogy Bélán az egyik legkedvesebb gyógynövény a bojtorján, melyet sokan gyűjtenek. Ahogy a következő interjú részlet is rámutat, a növénynek többféle funkciója is van: „*Bojtorjánt, mikor epére operáltak akkor azt ittam. Itt Mária udvaron szedtem, és az sebre is jó, fűrösztelni benne, meg pakóni rá.*”⁴⁹ Egy másik adatközlő szerint: „*Bojtorján mindenre jó gyomorra, köhögésre.*”⁵⁰

Kevésbé ismert gyógynövény a papsajt. Leveléből készített teáját arcüreggyulladásra alkalmazta egy hölgy. Egy másik főzet, amit sokan használnak, a fehér bab hüvelyéből készített tea, amit cukorbetegségre ajánlottak. Adatközlőim elmondása alapján a főzet Maria Treben könyvének a hatására terjedt el.

Szintén nagy divat a gyermekláncfűből készített méz fogyasztása. Ezt szinte kivétel nélkül minden női adatközlőm legalább egyszer kipróbálta. Elsősorban

46 VASAS 2009. 32.

47 HOPPÁL 1990. 721.

48 A *pacsírt* adatközlőm elmondása szerint egy olyan bőrbetegség, amely csalánszerű kiütésekkel és viszketéssel jár.

49 Szalay Erzsébet (71)

50 Varga Mária (60)

légcső betegségekre ajánlották. Az ötletet egymástól vették, a gyógymód konkrét forrását nem tudták megnevezni.

Köszvényre az egyik adatközlő, a zsurló teát alkalmazta. A kitartó zsurló tea kúra után elmondása szerint rendbe jött. A gyógymódra egy otthoni szlovák könyvben talált rá.⁵¹

*„Mezei zsurlót szedtem évekig és annak ittam a teáját. Minden nap egy tea belőle, mer má nem tudtam lábra áni csak feküdtem. Az orvos is azt mondta, hogy van amikor jobb, de osztán megint visszagyün és sose lesz jó. [...] Olyan di felé, mikor olyan idő vót, és olyan helyen kellett szedni, hogy ne porolódjon. Autóktú távol, aztán azt megszáritottuk, összemorzósotuk és tiszta üvegekbe tettük. Aztán, amikor teának főztük, akkor letakartuk kilúgozódjon, aztán az izületekre.”*⁵²

Napjainkban nagyon sok problémát okoznak a szív- és érrendszeri betegségek, természetesen ezekre is vannak házi gyógymódok. Az egyik adatközlő erre a betegségre használja – a gyógyszeres kezelést kiegészítve – a galagonya teát.

A magas vérnyomás sem elhanyagolható betegség napjainkban. Erre a problémára a fagyöngy teáját ajánlotta egy idősebb hölgy. Elmondása szerint ő is ezzel kúrálja magát. A kúra általában 6 hétig tart, majd kis szünet után újra megismétli. A fagyöngy tea normalizálja a vérnyomását, e mellé nem kellett gyógyszert szednie. A tea alkalmazását unokája ajánlotta neki.

A kisebb sebek gyógyítása szintén azok közé az esetek közé tartozik, amivel még manapság sem szaladnak orvoshoz. Erre mostanság a legelterjedtebb gyógynövény az aloe vera, ami a legtöbb embernél otthon megtalálható. Ez is egy olyan növény, amely korábban egyáltalán nem volt ismert. Az utóbbi 5-10 évben került használatba, az üzletekben megjelenő kínálatnak és az aloe vera termékek forgalmazására specializálódott cégek terjedésének köszönhetően. Vannak növények, amelyeket a népi gyógyászatban csak egy meghatározott betegségre használnak.⁵³ Hasonló ilyen új, közkedvelt növény még a kövirózsa is, amit fül problémáknál alkalmaznak. Használata könnyű és praktikus. Adatközlőim elmondása szerint, csupán a leszakított virág húsos levelét kell összenyomni, melynek nedvét azonnal lehet a fülbe csepegtetni.

A falusiak említettek még néhány olyan gyógynövényt, amelyeknek használatát érdekesnek véltem a gyógyítás terén. A következő adatokból kiderül, hogy valóban sok problémára létezik gyógynövény. Például a szegfűszeg jó fogfájás ellen, a cékla leve rák ellen, a karácsonyfa ágból készített főzet tisztítja a légcsövet. A csattanó maszlagot egyik adatközlőm említette fogfájásra, mivel zsibbaszt. Azt is megjegyezte használatáról hogy, nem szabad belőle sokat inni, mert meg lehet tőle bolondulni. Hasmenés ellen a szarkalábtea hatásos. A feketeszeder májtisztító. Ökorfarkkórónak a leve jó égési sérülések ellen. Azt is megemlégtették,

51 A férfi által használt könyv adatai: Macku, Kreiča: *Atlas liečivých rastlín. [Gyógynövények atlasza]* Vidavatelstvo Slovenké Akadémie, Bratislava, 1964.

52 Szalay Imre (73)

53 HOPPÁL – TÖRŐ 1975. 38.

hogyan dinnyemagot és szőlőmagot jó összerágni, mivel ezekben is nagyon sok vitamin van. Torokfájásra jó a meggyfa ágából készített főzet. Hashajtónak must. Fülfájás esetén meleg gabonát tettek öreg zokniba, és azt kellett a fülre rakni. Sebekre, hegekre használták a mályvarózsát. Rühre tejfölbe tettek kamillát és azzal kengették. Régebben kenyérsütésnél a kemence szélére sokszor tettek gyümölcsöket, amelyek megaszalódtak a melegtől. Ezt a falusiak megfőzték levesnek, melyet sokszor ettek megfázások idején. Továbbá olyan is volt, hogy a tűzhely szélén egy picit megszáritották az alma héját, és abból főztek teát megfázás ellen. Nagyon sokat emlegették még a búzacsírárt, melyből málét (biracs, kóttos, csiripiszli) is szoktak készíteni. Adatközlőim közül sokan tavasszal a csírákat ledarálják, és minden nap egy kiskanállal bevesznek belőle. A búzacsíralé elmondásuk szerint a téli hónapok után nagy vitamin bomba a szervezet számára.

Mint láthattuk Bélán a gyógynövényeket használják külsőleg és belsőleg is. Belsőleg általában a növény főzetét alkalmazzák, külsőleg pedig sebre, kelésre, daganatra teszik valamely részét. A faluban alkalmazzák a média által propagált és legitimált gyógynövényeket is, a hagyományos, általánosan ismert gyógynövények mellett. Sok új dolog is bekerült a használatba, és emellett a régi praktikákat is újra felfedezték. A hagyományos gyógyítási módszerek inkább azoknál a családoknál érvényesültek jobban, ahol a szülők is, nagyszülők is aktívan őrizték a mindennapokban a hagyományokat.

SAJÁTOS GYÓGYÍTÁSI PRAKTIKÁK

Mint azt az előzőekben láthattuk, az emberek a faluban előszeretettel alkalmazzák a gyógynövényeket. A következőkben arról szeretnék áttekintést adni, még milyen egyénileg kipróbált új módszereket alkalmaznak.

A megfázás mellett a torokfájás a másik leggyakrabban előforduló megbetegedés. Torokfájásra az egyik középkorú falusi férfi, egy saját gyógymódot fejlesztett ki. Ha jelentkezik a probléma, pirítós kenyeret eszik, akkor is, ha nehezen nyeli le, és utána sós vízzel gargalizál. Neki ez mindig segített, ezért azóta is mindig így csinálja. Ez az ötlet saját tapasztalat alapján született.

Szintén újszerű gyógymód a beteg ízületekre használt étkezési zselatin. Ötven éves adatközlőm elmesélte, hogy a már összekocsonyásodott sűrű zselatint a fájó részre tette, és ahogy kezdett felolvadni, úgy szívódott be a porcokhoz. Ezt naponként kétszer alkalmazta, reggel és este. A kész zselatint meg is kellett ennie, azért hogy hatásosabb legyen. Ezt a gyógyítási praktikát az interneten találta Szabó György a „bükki füvesember” honlapján.⁵⁴ Elmondása alapján a televízióban lett

⁵⁴ Szabó György, ismertebb nevén a *Bükki füvesember* napjaink egyik legismertebb gyógynövényeket alkalmazó gyógyító embere, népi gyógypraktikái az interneten is fellelhetők. Online elérhetősége: <http://gyorgytea.hu/gyorgyteak/konyvek/a-bukki-fuvesember-gyogynovenyei> Utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 06

figyelmes erre a gyógymódra, mikor Gyuri bácsi az egyik tv-csatornán interjút adott. Ezután pedig megkereste az interneten Gyuri bácsi honlapját, és ott találta meg a konkrét receptet.

Hasmenés esetén a helyi fazekasok pálinkába kevert fekete borssal itatták a beteget. Ezt manapság ugyancsak szokták a faluban használni. Gyomorrontásra egyesek kovásztalan kenyeret (maceszt) fogyasztanak. Véleményük szerint hatásos volt. Ugyanerre ajánlották még a borostyán teát. Aranyérre kúp helyett alkalmazza egy hölgy az „Indulóna” nevű körömvirág kéz krémet, valamint ugyanez a hölgy említette még, hogy menstruációs fájdalmaknál sok citromos teát szokott inni. Fülgyulladásnál étolajat szoktak csepegtetni a fülbe. Továbbá létezik olyan eljárás is, hogy papírból tölcsért formálnak, egyik végét meggyújtják, másik végét pedig a fülbe helyezik. Sokak szerint ez is segít.

A faluban néhány éve lehet kapni hidegen sajtolt tökmagolajat is, amit egyébként a Magyarországon is ismert Bott Frigyes készít. A falubeliek is szoktak tőle vásárolni étkezési céllal. A tökmagolajat használják prosztata problémáknál, húgyúti megbetegedéseknél és még számos más betegségnél. Az egyik hölgy arról számolt be, hogy a tök magjából készített olaj pozitívan hat menopauzána a női szervezetre.⁵⁵ A tökmagolaj egykor számos vidéken (Őrség, Muravidék) készített termék volt. Ma az egészséges táplálkozás divatjának fellendülésével újra nagy népszerűségnek örvend.

Megfázás esetén mesélte egyik adatközlőm, hogy gyermekkorában otthon volt egy érdekes gyógyítási praktikájuk: *Ha meg télleg észrevette így a anyukánk, hogy hát ha nátha kerűget, az vót a legérdekesebb, hogy hát ugyi villany akkor nem vót, hanem cilinder lámpa vót. A lámpának fönt, ahogyan így a lángja ment mindig, megpírtották olyan füstössen eztet a kenyérnek a haját, és akkor mindig azt köllött besszippantani. Akkor jó megtrüsszögtetett és valahogyan úgy – úgy segített úgy jó vót. Nem az vót, hogy orrcsepp, vagy valami. Nem ismertük télleg csak-csak ez vót.*⁵⁶

Vérszegénységre említették a vörösborral összekevert tojássárgáját. Továbbá ajánlották még gyomorsavra a kovászos uborkát. Valaki pedig tojással kenegette a megdagadt, vízzel meggyúlt lábat.

Herpeszre is volt nagyon érdekes eset. Egy férfi elmondta, hogy ki szokta égetni oly módon, hogy a kés pengéjét forrósítja meg a tűzhelynél, és ráteszi a hólyagra. Elmondása szerint ilyenkor a vírus hatása azonnal megszűnik és gyorsabban gyógyul a seb. Ezután varr keletkezik, ami pár napon belül eltűnik. Ezt a számára nagyon praktikus módszert adatközlőm sehol nem tanulta, maga kísérletezte ki.

55 Pável Ágoston, a szalafői tőktermelésről írott cikkében is megemlíti a tökmagolaj gyógyhatását. Leírja, hogy használták szorulás és vesekő ellen, vesehűlésre, valamint vizeleti zavaroknál. PÁVEL 1949. 152.

56 Tamás Terézia (70)

A PREVENCIÓ MÓDSZEREI

A változatos gyógymódok mellett manapság nagyon divatosak lettek a különféle egészségmegtartó, preventív eljárások. Elsőként a bőjtöt is helyettesíteni kívánó tisztító kúrát említem. A téma kapcsán egy középkorú férfi elmesélte, hogy ő is végzett két éve tisztító kúrát: *„Gyermekláncfű mikor má eevirágzott, annak a szárai az meg oxidánsokat kiviszi a testből, pucúja a testet, meg vírtisztító hatású. Meg a leveleiből salátát szoktak, az is olyan. Osztán ez a keserű só aztat föl köll oldani vízbe, meg a grepfruitnak a levit, oszt lefekünni miné közelebb wc-hő. Kipucút, osztán, hogy milyen színe vót azt ne akarja senki kérdezni. Utána jó könnyen érezte magát a ember. Azí csinátam, mer mindig ilyen rossz közérzetem vót, utána könnyen éreztem magam, könnyebben mozgott a ember. Olyan frissen.”*⁵⁷

Maguk a tisztító kúrák az egészség megőrzés, prevenció, egészséges és tudatos táplálkozás tárgykörébe vezetnek minket. Napjainkban a média megannyi fórumán hallhatóak az ilyen jellegű tanácsok, reklámok, írások. Talán nem meglepő, ha a gyógymódok, praktikák sorában ezek is megjelennek a vizsgált településen.

Egyre több fiatalnál fordulnak elő problémák az emésztéssel, bélrendszerrel. Ilyen problémára alkalmazza egy fiatal férfi a faluban, szintén kapszulák helyett a savót és a kefirt, amelyek számára nagyon hatásosak.

Nagyon sokszor emlegették még a barackmagot is, amit nyersen fogyasztanak, mivel adatközlőim elmondása szerint gátolja a rákos sejtek kialakulását. Azt tapasztaltam, hogy ez is divatos dolog lett.

A gyógynövények használatán kívül más alternatíva is előfordult a faluban gyógyulás céljából. Itt egyedi eseteket lehet csak említeni, van, aki a divatos étrendkiegészítőket használja, más a pszichotronikát.⁵⁸

Volt olyan, akit elmondása szerint kézzel való gyógyítottak meg, és hozzáfűzte, hogy persze hit nélkül ez sem működött volna. A lelki állapot, és a testi egészség kapcsolatára is többen utaltak: *„Az biztos, aki magát nem tudja túl tenni a problémáján, az lelki betegséget hoz, az száz százalék. Hát hogyha valaki idegeskedik mindig nem mástól van a gyomorideg se, meg ha valaki olyan rettenően, hogy nem tudja magából kiadni az aznapi fájdalmat, az is hoz egy csúnya betegséget.”*⁵⁹

A falusiak nagy többsége nagyon fontosnak tartotta a gyógynövények mellett a betegség megelőzéséhez, és elmulasztásához a hitet, valamint a nyugalmat. Általánosan elfogadott vélekedés volt, hogy a lélek a testtel igenis összefügg, és ha nem kiegyensúlyozott a lélek, akkor a test megbetegszik.

57 Mészáros Lajos (64)

58 *“A pszichotronika legfontosabb feladata a gyógyítás! A betegségek gyógyítása a szellem és a lélek erejével, visszaadva ezzel a test, lélek, szellem egységét, az EGÉSZséget. Ki lehet javítani vele a lélekben és a szellemben létrejövő elváltozásokat (melyek a betegségeket okozzák) és ez által a test meggyógyul. Hatékonyságát az önmagunkba és Istenbe vetett hit és a szeretet ereje adja.”*

Forrás: <http://www.pszichotronika.com/hu/Pszichotronikarol/> Utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 07

59 Tamás Terézia (70)

A TUDÁS MEGSZERZÉSÉNEK FORRÁSAI

A mai tudást a lakosok – ahogy az interjúzások kapcsán nyilvánvalóvá vált – egyrészt szülőktől, nagyszülőktől, ismerősektől sajátították el. Másrészt újságokból, televízióból, rádióból, internetről szerezték.

Külön ki kell emelni Maria Treben „Az egészség Isten patikájából” című könyvének hatását. A népszerű munkát 1985-ben adták ki először német nyelven, majd 1990-ben magyarul is megjelent. A magyarországi kiadás, és 2015-ös kutatásom között 26 év telt el. A hosszú idő ellenére, még mindig sokan nyúlnak a könyvhöz. Továbbá előszeretettel keresnek hasznos ötleteket a lakosok Szabó György, azaz a „bükki füves ember” honlapjáról is.⁶⁰

Azt is tapasztaltam, hogy a médiának, és modern telekommunikációs eszközöknek köszönhetően számos, eddig ismeretlen, nem alkalmazott praktika és szer használata (Aloe Vera termékek, különféle tisztítókúrák stb.) épült be a falusiak gyógyítói, egészség megőrzői gyakorlatába. Valóságos reneszánsza van most ezeknek a mi kis településünkön.

TANULSÁGOK

A népi gyógyászatot, és az alternatív gyógymódokat előszeretettel alkalmazzák a Bélán élő emberek. Fiatalabbak és idősebbek egyaránt. Az is kiderült, hogy mely gyógynövényeket alkalmazzák előszeretettel, ezeket honnan szerzik be, valamint hogy a terület sajátos gyógymódja a borzcsír használata. Láthattuk, hogy nagy divatja van a faluban is a Bükki Füvesember néven ismert Gyuri bácsi gyógymódjainak, és Maria Treben könyvének. Azt is megfigyeltem, hogy a kis házi fűszer-gyógynövényes szinte mindenkinél megtalálható. E növények használata nem igényel speciális tudást, általánosan elterjedt. Prevenció gyanánt, illetve kisebb problémáknál sokszor alkalmazzák a gyógynövényeket, de vállalják a kitartó hosszú kúrát, akár nagyobb betegségeknel is. A gyógyítói praktikák között találtam évszázados múltra vissza tekintő állati eredetű-, valamint ásványi-, mesterséges-anyagokat is. Ezek használatában a mai napig visszatükröződik a régi hagyományokra visszatekintő analógiás gondolkodásmód.

Mindezek mellett számos egyedi praktikát is sikerült adatolni. A falubeliek körében megfigyelhető volt az is, hogy a testi és lelki bajokat sokan egymásra kölcsönösen ható körülményként kezelték, a betegségek pszichoszomatikai hátterét tényként kezelték. Ehhez kapcsolódóan kell megemlítenünk, hogy a spirituális, mágikus gyógymódok sem hiányoznak a kezelési eljárások közül. Bélán tulajdonképpen ma is nyitottak az emberek a mágikus dolgokra, csak más formában. Manapság ez inkább a búcsújáráshelyek látogatásánál nyilvánul meg,

⁶⁰ A honlap elérhetősége: <http://gyorgytea.hu/gyorgyteak/konyvek/a-bukki-fuvesember-gyogynovenyei>
Utolsó letöltés dátuma: 2017. 02. 16

valamint az egyéni spiritualitás szintjén. Itt azokat az egyéneket említhetjük, akik kézzrátéttel, illetve pszichotronika alkalmazásával gyógyultak meg.

Vélhetően a szocialista rendszer hatásának tudható be az, hogy adatközlőim közül a középkorosztály nem, vagy csak kevésbé tudott hozzá szólni a témához, ugyanis 1945 után a rendszer átszervezte az egészségügyet, ahol már nem volt helye sem a természetgyógyászatnak, sem a népi gyógyászatnak.⁶¹

A hagyományos gyógyításban a „régiek” mindig azt használták fel, ami megtalálható volt közvetlen közelükben. Az utóbbi egy-két évtizedben – ahogy az interjúkból is kiderült – minden karnyújtásnyira van, bármit meg lehet szerezni a különféle boltokból és az internetről. Ezáltal jelentősen kibővült az otthon használt gyógymódok köre. A kutatás során azt is megfigyeltem, hogy a régi, hagyományos gyógymódokat és az újabb eljárásokat sokszor össze is kombinálták. A kontinuitás és az innováció tehát egyaránt jelen van Béla település „házi” (nem hivatalos) gyógyítási technikáiban. Ebből következően arra a megállapításra jutottam, hogy a népi orvoslás és a természetgyógyászat vizsgált jelenségeit terepkutatásom során nem mindig lehetett elkülöníteni. A szorosan egymásba fonódó praktikák és anyaghasználat miatt úgy vélem, hogy a két gyógyítási rendszert szétválasztani nem minden esetben szerencsés. E különböző gyökerű gyakorlatokat ma már nehéz lenne, vagy nem is lehet kategorikusan szétválasztani.⁶²

---

61 KOLTAY 2002. 169.

62 Ez a megállapításom szemben áll Koltay Erika következő állításával: „A népi orvoslást és a természetgyógyászat fogalmait nem szabad összekeverni, a két gyógyítási rendszert el kell különíteni. Különbséget kell tenni, hogy adott esetben népi gyógyításról van-e szó, vagy esetleg természetgyógyászatról.” KOLTAY 2002. 167.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

- 1994 *Búcsújáró Magyarok: A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Budapest: Szent István Társulat.

BARTHA Elek

- 2007 Szentelmények. In: Diós István – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* XII. köt. Budapest: Szent István Társulat. 946.

GRYNAEUS Tamás

- 1989 Európai gyógyító személyzet a harmadik világ országaiban. In: Babulka Péter – Borsányi László – Grynaeus Tamás (szerk.): *Síppal, dobbal...: hagyományos orvoslás az Európán kívüli népek körében*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó, 15–24.
- 1998 Lappongva gyógyítgató paraszt orvosok Szeged környékén a századfordulótól napjainkig. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, Studia Ethnographicae 2. Szeged: Móra Ferenc Múzeum. 1–30.

GUNDA Béla

- 1993 Medicusi és borbély mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek Radvánszky Béla gyűjtéséből. *Ethnographia* CIV. évf. 696–697.

HOPPÁL Mihály

- 1990 Népi gyógyítás. In: Dömötör Tekla – Hoppál Mihály – Barna Gábor (szerk.): *Magyar Néprajz* VII. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó. 693–724.

HOPPÁL Mihály – TÖRŐ László

- 1975 Népi gyógyítás Magyarországon. In: Antall József – Buzinkay Géza (szerk.): *Népi gyógyítás Magyarországon*, Supplementum 7-8. köt. Budapest: Medicina Kiadó. 34–49.

JUHÁSZ Katalin

- 2002 „Tisztaság fél egészség”. A népi tisztálkodási szokások gyógyító vonatkozásai. In: Barna Gábor – Kótyuk Erzsébet (szerk.): *Test, lélek, természet. Tanulmányok a népi orvoslás emlékeiből*. Szeged: Kairosz Kiadó – Paulus Hungarus Kiadó. 131–151.

KOLTAY Erika

- 2002 A természetgyógyászat és a népi orvoslás kapcsolata. In: Barna Gábor – Kótyuk Erzsébet (szerk.): *Test, lélek, természet. Tanulmányok a népi orvoslás emlékeiből*. Szeged: Kairosz Kiadó – Paulus Hungarus Kiadó. 167–170.

LISZKA József

- 2002 *A szlovákiai magyarok néprajza*. Budapest – Dunaszerdahely: Osiris Kiadó – Lilium Aurum Kiadó.

PÁVEL Ágoston

1949 Töktermelés és olajütés Szalafőn. *Ethnographia* LX. évf. 139–154.

PÓCS Éva

1981 Szentelmények. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 4. köt. Budapest: Akadémiai Kiadó. 650.

SCHRAM Ferenc

1967 Reformkori néprajzi gyűjtés Tolna megyéből. *Ethnographia* LXXVIII. évf. 570–577.

VAJKAI Aurél

1943 Varjas Béla: XVI. századi magyar orvosi könyv. *Ethnographia* LIV. évf. 256–258.

1987 *Szentgál. Egy bakonyi falu folklórja*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

VARGA János

2002 „Nyúlháj, daruháj, ha elmúlik, majd nem fáj”. Állati eredetű népi gyógyító szerek Kárpátalján. In: Barna Gábor – Kótyuk Erzsébet (szerk.): *Test, Lélek, Természet. Tanulmányok a népi orvoslás emlékeiből*. Budapest-Szeged: Kairosz Kiadó – Paulus Hungarus Kiadó. 186–194.

VARGA Mihály (szerk.)

2008 *Belá 870 Béla*. Béla Község.

VASAS Samu

2009 Népi gyógyászat: kalotaszegi gyűjtés. Pomáz: Kráter kiadó.

INTERNETES FORRÁSOK

Vollai Péter szellemsebész honlapja:

<http://www.pszichotronika.com/hu/Pszichotronikarol> (Utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 07.)

Szabó György, a bükkü füvesember honlapja:

<http://gyorgytea.hu/gyorgyteak/konyvek/a-bukki-fuvesember-gyogy-novenyei> (Utolsó letöltés dátuma: 2016. 02. 06)